

בס"ד, כסליו תש"ע.

דקדוק בקריאת שמע ובברכת כהנים

חידוש להלכה מבית מדרשו של הסבא מסלבודקה
ותמיהת הגר"מ שולמן בצדו

(א) בראשית דברי אעתיק מתוך ספר לקט שיחות מוסר מהגרי"א שר זצ"ל ח"ב עמ' תצד, בסוף קונטרס דברי זכרון – שיחות והערות מאת מהסבא מסלבודקה זצ"ל, שנמצאו בכתבי חתנו הנ"ל.

ברכת כהנים בלשון הקודש. שמעתי מהגר"מ טיקוצ'נסקי (שליט"א) {זצ"ל} שאדמו"ח זצ"ל קרא לכל הכהנים, ולימד אותם לומר 'ברכת כהנים', בדקדוק הקריאה הנכונה מלעיל ומלרע כהוגן, וטעמו ונימוקו עמו, משום שאינה דומה ברכת כהנים לתפילה כי תפילה נאמרת בכל לשון (סוטה לב,א), ע"כ אפשר לאומרה בלשון הקודש, גם בלא דקדוק מוחלט, כיון שגם אם הלשון אינה מדוקדקת ואין זה נחשב לשון הקודש, מ"מ לא גרע זה מלשון אחרת, וגם זה עכ"פ נחשב לשון. משא"כ ברכת כהנים שאינה נאמרת אלא בלה"ק דווקא, (כדאיתא שם), הרי אם אינו אומרה כהוגן בדקדוק נכון, אין זה נחשב ללה"ק, והוא כמי שקורא ברכת כהנים בלשון אחרת שאינו יוצא בה ידי חובתו.

למדנו מכאן ענין הדקדוק ע"פ 'לומדות' של הלכה, שיש לכהנים לדקדק לומר הברכה כהוגן. וחתני הגאון ר"מ שולמן (שליט"א) {זצ"ל} השיג על הדברים ואמר שלדין יש תשובה מדברי התוס' בברכות (יג,א ד"ה וחכמים) שמשמע מדבריהם שלא משמע להו שאם לא יאמר בדקדוק הלשון כהוגן נחשב כמי שאומר בלשון אחרת, שכן התוס' מוכיחים שם בראיות שונות שהלכה כחכמים הסוברים שק"ש נאמרת בכל לשון, ולא הוכיחו כן מן ההלכה המובאת להלן (טו,א) במשנה שקרא ולא דקדק באותיותיה יצא, אשר מזה מוכח בראיה ברורה שק"ש נאמרת בכל לשון, לפי היסוד שהניח אדמו"ח זצ"ל שבלא דקדוק נכון הרי זה נחשב כלשון אחרת ולא כלה"ק, וע"כ משמע שתוס' סוברים שאפילו לשיטת רבי החולקת על חכמים וסוברים שק"ש נאמרת דווקא בלה"ק, מ"מ גם אם לא דקדק באותיותיה יצא, שעדיין זה נחשב ללה"ק ולא כלשון אחרת, ע"כ המובא שם.

אמנם לענ"ד יש לדון בעצם הדברים, ובהקדם יסוד דין קרא ולא דקדק באותיותיה, וכמו שיתבאר בס"ד.

קרא ולא דקדק באותיותיה

שיטת רש"י ועוד דהיינו שאינו מניח ריוח בין הדבקים

(ב) איתא במתני' בברכות טו,א: קרא ולא דקדק באותיותיה, ר' יוסי אומר יצא ר' יהודה אומר לא יצא. ופירש"י: ולא דקדק באותיותיה – לפרשן יפה בשפתיו.

ולבאר הדברים טפי נקדים דאיתא בברכות שם (טו,ב): תני רב עובדיה קמיה דרבא, ולמדתם שיהא למודך תם, שיתן ריוח בין הדבקים. עני רבא בתריה כגון על לבבך על לבבכם בכל לבבך בכל לבבכם וכו'.

ופירש"י: בין הדבקים-תיבות המדובקות זו בזו אם אינך מפרידן כשהתיבה השניה מתחלת באות שתיבה שמלפניה נגמרת הוא קורא אותן שתי אותיות באות אחת אם אינו מתעסק ליתן ריוח ביניהן כדמפרש רבא.

ונראה בכוונת רש"י במתני', דהדקדוק באותיותיה לפרש האותיות יפה בשפתיו, היינו האי דינא המפורש בגמ' בע"ב דצריך ליתן ריוח בין הדבקים, וזהו הפירוש באותיות יפה, שיהא ריוח בין האותיות ולא יקרא שתי אותיות כאחת. וכן ביאר במשנ"ב סי' סא,א בביאור דבריו.

וכן מפורש בספר החינוך מצוה תכ, וז"ל: וכן מה שאמרו שצריך לדקדק באותיותיה וכו', ואמרו מן המפרשים שאין הענין שלא יזכיר התיבות והאותיות שבזה ודאי לא נאמר שאם לא דקדק יצא, שכל שלא קרא ק"ש כולו לא יצא ידי חובתו, אבל ענין לא דקדק הוא שלא נתן ריוח בין הדבקים כגון בכל לבבך עשב בשדך וכו', וכן שלא התיו ז' דתזכרו שצריך להתיזה, או שלא האריך בדל"ת כפי הראוי לכתחילה לעשות הכל.

וכן נראה בשיטת ריב"ב שם, שמובא בשם רב האי גאון שאם לא נתן ריוח בין הדבקים יצא, דהא אם לא דקדק באותיותיה יצא. משמע דהדקדוק האמור במתני' ודין נתינת ריוח בין הדבקים אחד הוא.

ולפי הבנה זו בדין המשנה דקרא ולא דקדק באותיותיה, הרי לא מיירי המשנה כלל בדקדוק הטעמת המילים, אלא בדין נתינת ריוח בין הדבקים, ולא שמענו במתני' דין כזה שצריך לדקדק בהטעמת האותיות, וענין הדקדוק בכגון דא אינה אלא משנת חסידים כפי שיתבאר להלן. ופשיטא כי דברי הסבא ז"ל לענין הדקדוק בהטעמת המילים כראוי במלעיל ומלרע וכד' ודאי אינם אמורים בשיטה זו, דבמשנת חסידים אין שום סברא לחלק בין ק"ש ותפילה לברכת כהנים.

שיטת רבינו יונה והריטב"א דהיינו שאינו מטעים התיבות כראוי

ג) אולם, רבינו יונה על אתר (ח,ב מדפי הרי"ף) מבאר, וז"ל: אין זה הדקדוק שיתן ריוח בין הדבקים, שזה דבר אחר הוא שהוסיף רבא ואמר אח"כ, אבל הדקדוק שהזכירו במשנה הוא שלא ירפה הדגש ולא ידגוש הרפה. ויזהר בקריאת האותיות שלא תבלע אות אחת בחברתה שלא יאמר וחרף במקום וחרה אף, וכתב ר"מ ז"ל שאפילו כשאומר אותה בלשון אחרת צריך לזהר בכל זה.

ומבואר בדברי רבינו יונה, דדינא דמתני' לאו היינו דינא דרבא, אלא מיירי מדקדוק התיבות עצמן שיקראם בכל כללי ההטעמה הנכונים, וכן הוא בריטב"א כאן.

חקירה בביאור דברי רבינו יונה וחילוק בדין דקדוק הגיית התיבות בין לה"ק לשאר לשונות

(ד) ויל"ע בביאור כוונת רבינו יונה, במה שכתב בסו"ד בשם ר"מ שאפילו כשאומר אותה בלשון אחרת צריך לזהר בכל זה, שהיה מקום לומר דזה קאי רק על סוף דבריו שיזהר בקריאת האותיות שלא תבלע אות אחת בחברתה שלא יאמר וחרף במקום וחרה אף, שזה מובן שאין זה אמור רק כאשר אומר זאת בלשון הקודש, אלא גם בכל לשון אחרת, כי יסוד דין זה הוא שלא לשנות את משמעות המילים, ומה לי אם אומרה בלה"ק או בלשון אחרת, בכל ענין עליו להזהר שישמעו המילים כדבעי, לפי כללי אותו הלשון.

אבל זה מחודש יותר לומר דזה קאי גם על הדין שלא ירפה הדגש ולא ידגוש הרפה, דיתכן דרק כאשר קורא בלה"ק צריך לקוראה בכל כללי הדקדוק, אבל כאשר קורא בכל לשון, שהוא בעצם מתרגם את האמור בפרשה בלשון אחרת, אולי לא נאמר בזה שיקרא בכל דקדוקיה, אלא העיקר שאינו משנה את משמעות המילים, והוא מתרגם כפי המקור.

יסוד לחילוק זה בדעת הראב"ד דברי הכס"מ שהרמב"ם לא נחלק בזה

(ה) ויסוד לחילוק זה מצאתי בדברי הראב"ד בהל' ק"ש (ב,י), דהנה הרמב"ם כתב שם: קורא אדם את שמע בכל לשון שיהיה מכירה. והקורא בכל לשון צריך להזהר מדברי שיבוש שבאותה הלשון ומדקדק באותה הלשון כמו שמדקדק בלשון הקודש אם קראה בלשון הקודש.

והשיגו הראב"ד: א"א אין זה מקובל על הדעת לפי שכל הלשונות פירוש הן לעברית ומה ידקדק עוד אחר פירוש.

ונראה בכוונת הראב"ד, דהנה בלשון הרמב"ם לעיל בסמוך (ב,ט) מפורש ענין הדקדוק בק"ש, וז"ל: כיצד מדקדק יזהר שלא ירפה החזק ולא יחזק הרפה ולא יניד הנח ולא יניח הנד. לפיכך צריך ליתן ריוח בין כל שתי אותיות הדומות שאחת מהן סוף תיבה והאחרת תחילת תיבה סמוכה לה כגון בכל לבבך חוזר ושוהה וחוזר וקורא לבבך וכו'.

ומה"ט הבין הראב"ד שגם כאשר קורא בלשון אחרת צריך להזהר לקרוא בכל כללי ההטעמה, והוקשה לו שהרי הקריאה בלשון אחרת אינה בתורת קריאה בלשון אחרת, אלא זוהי קריאה בתורת תרגום ופירוש ללה"ק, וא"כ סברא פשוטה היא שאין קריאה זה צריכה דקדוק, דסו"ס כל שהיא פירוש נכון למילים בלה"ק, ואין כאן שום שינוי משמעות, הרי זה תרגום מעליא.

ובאמת בכס"מ על אתר כתב לבאר דעת הרמב"ם, דכאשר יאמר ביאור המלה, יאמר הביאור היותר אמיתי ומסכים לאותה מלה בלשון ההוא, ולא יאמר ביאור משובש שדרך קצת בעלי הלשון לאומרו, כיון שאין הבקיאים אומרים אותו לפי שאינו משמעות המלה או לפי שיש ביאור יפה ממנו.

הרי מבואר בדברי הכס"מ שגם דעת הרמב"ם אינה דבעינן בקריאה בלשון אחרת דקדוק באותיותיה בכל כללי הדקדוק, ולא בא הרמב"ם אלא להצריך פירוש נכון של מילות הפרשה, שיבחר התרגום המחזור והמרווח ביותר בלשון אחרת.

ומבואר מכ"ז כסברא הנ"ל, דקריאה בלשון אחרת אינה צריכה דקדוק גמור בהטעמת המילות.

ולפי הדברים הנ"ל בכוונת רבינו יונה, נראה להעמיד את דברי הסבא זצ"ל דלעיל, דאם דין הדקדוק באותיות היינו הטעמת המילים כהלכתן, הרי שזהו דין בקריאת לה"ק, ומה"ט גופא קיי"ל דאם קרא ולא דקדק יצא, כיון שק"ש נקראת בכל לשון, וא"כ תיפול"ל שיוצא בקריאה זו שאינה בדקדוק, לא כדין קריאת עצם הפרשה ככתבה, אלא שקוראה כפירוש ותרגום לקריאה עצמה.

וכ"ז הוא בק"ש, אבל בברכת כהנים שנקראת רק בלשון הקודש, בעינן שיקרא הפרשה בכל דקדוקיה, דישנו דין קריאת הפרשה עצמה לעיכובא, ואין את האפשרות שיצא ידי הקריאה מדין קריאה בלשון אחרת.

ביאור אחר בדברי הרמב"ם לפי פשט לשונו ונפ"מ לפי"ז בין הרמב"ם להראב"ד

ה) אמנם באמת כבר כתב בספר אבן האזל שם שהמשמעות הפשוטה בלשון הרמב"ם אינה בדברי הכס"מ, דהא מילתא דפשיטא היא שאם לא קרא בביאור האמיתי לא קרא ק"ש כדינו, ואין זה שייך לדקדוק בלשון. והרמב"ם כתב ומדקדק באותו הלשון כמו שמדקדק בלשון הקודש, נראה כונתו לדקדוק בלשון ממש, שמדקדק באותו הלשון כמו שמדקדק בלשון הקודש.

ועוד הקשה שם לדעת הראב"ד דהקורא ק"ש בכל הלשונות אינו צריך לדקדק במילים, אלא כל שמבינים פירושו מתוך קריאתו יצא א"כ אמאי בקורא ק"ש בלה"ק ולא דקדק לא יצא¹, עכ"פ למה יגרע לה"ק מלשון אחרת, והרי מבינים בקריאה זו פירושו.

ויעו"ש שביאר בדעת הראב"ד, דעיקר ההלכה נאמר בלה"ק דאם קורא בלה"ק מצוה לקרוא כמו שנאמר מסיני, ובעיקר דקדוק הלשון אף שמבינים בלשון שאינו מדוקדק, ולכך כתב דבשאר לשונות כיון שמבינים לא איכפת לן אם אינו קורא בדקדוק.

וביאר עוד שדעת הרמב"ם אינה כן, אלא שהדין דקדוק באותיותיה דדרשינן שיהא דבורך תם אינו משום שכן נאמר בסיני, אלא דין הוא שהדיבור צריך להיות תם ומדוקדק בלא שיבוש, דאף שמבינים גם אם קורא בשיבוש, אבל אין זה עיקר הלשון ואין דבורו תם, ומה שמבינים פירושו הוא רק בגלל שדומה ללשון, אבל אינו עיקר הלשון.

---

¹ לכאורה נוסח זה של הקושיא אינו מדויק, שהרי קיי"ל דקרא ולא דקדק באותיותיה גם בלה"ק יצא, וכמו שפסק הרמב"ם בפ"י ה"ח, וכמו שמפורש בדברי הגמ' שם שהלכה כדברי שניהם להקל. ונראה כוונת הגרא"ז על הדין לכתחילה, דקורא בלה"ק לכתחילה צריך לדקדק באותיותיה, ואילו בדברי הראב"ד משמע שקורא בכל לשון אינו צריך לדקדק אחר הלשון אפילו לכתחילה.

ונמצא איפוא לפי דברי הגר"ז, דחידושו של הסבא הנ"ל אינו אמור אלא בשיטת הראב"ד הנ"ל, אבל לשיטת הרמב"ם ודאי אין לחלק בין ק"ש ותפילה שנאמרים בכל לשון לברכת כהנים שנאמרת רק בלשון הקודש, משום שדין דבורך תם אינו דין בקריאה אלא דין בעצם הלשון, שאם קורא בשיבוש אף שמבינים המשמעות, אין זה עיקר הלשון. ואם מצינו שבק"ש אין זה מעכב כלל, בע"כ שעכ"פ לענין בדיעבד שיבושים בדיבור אינם מעכבים, וה"נ בברכת כהנים, ואין מקום לחלק ביניהם.

ואמנם, בדומה לזה מצאתי בספר תשובות והנהגות (לדו"ז הגר"מ שטרנבוך שליט"א, ח"א סי' נח) שהביא בשם מרן הגר"ז שק"ש בכל לשון והברה אחרת מועילה ודאי דלא גרע ממדברים בלשון אחר כמ"ש הר"ן בריש נדרים שכינויים מועילים כלשון אחר כיון שזוהי הסכמת האומות, אלא שהוסיף שאפילו בלשון אחר תלוי במחלוקת הרמב"ם והראב"ד הנ"ל.

ומביא עוד ששמע מהגר"ז שלדברי הראב"ד מצאנו לימוד זכות על אלו שאין מדקדקין במלעיל ובמלרע, שוא נע ונח וכדומה, שיוצאים היום בהברותינו מצות ק"ש רק משום דלא גרע מלשון אחר שמועיל כפירוש, ולזה א"צ דקדוקים אלו.

ויתירה מזו ראיתי בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ה סי' ד שכתב דכאשר קורא אותיות הדומות בלי ריוח בינתיים הרי מחסיר אות אחת, ולמה יוצא יד"ח, הרי אינו קורא את כל הפרשה, ומאי שנא ממחסיר תיבה אחת. וכתב דזה מהני כיון שרגילים לדבר כן, וכדין הקורא בכל לשון, יעו"ש.

ראיה מדברי תוס' כשיטת הראב"ד

ו) ונראה עוד להביא ראיה גדולה בדברי תוס' בברכות (שם ד"ה בין הדבקים), דסבר כשיטת הראב"ד, וז"ל: רב אלפס מוסיף כגון וחרה אף דאם לא יתן ריוח אז נראה כמו וחרף, וכן מוסיף וראיתם אותו וזכרתם את ועשיתם את, שצריך ליתן ריוח בין מ"ם שבסוף תיבה לאל"ף שבתחילת תיבה שאחריה, וכן צריך להתיז זי"ן של תזכרו שלא תשמע שי"ן, למען שיהיה לנו שכר מצוה ואין לנו לעשות על מנת לקבל פרס.

ומשמע מדברי תוס' דעצם שינוי הלשון שנשמע תשכרו ולא תזכרו לא גרע, רק מה"ט שלא יהא נראה שעושה ע"מ לקבל פרס. ודוחק לומר דבאמת מיירי שקורא תזכרו בזי"ן אלא שאם אינו מתזז הזי"ן אפשר לטעות בזה שאומר תשכרו². ברם, לפי האמור י"ל,

---

² ועי' בס"מ הל' ק"ש (ב,ט) שהעתיק דברי תוס' וטעמם, ושוב העתיק דברי רבינו מנוח שהטעם הוא שלא יהא נראה מלשון סכירה כמו ויסכרו מעיינות תהום רבה. והוסיף עוד דה"ה לזי"ן של וזכרתם. ולא תלה זה בחילוק הטעמים, ומשמע דאף לפי טעמם של תוס' שייך דין זה גם בזי"ן של וזכרתם. וכן מבואר להדיא בדבריו בשו"ע סי' סא, וז' שהעתיק להלכה את טעם תוס' דלא לישתמע תשקרו או תשכרו והוי כעבדים המשמשים ע"מ לקבל פרס. ושוב כתב: וכן צריך להתיז זי"ן של וזכרתם.

ולכאורה מבואר דסבר בדעת תוס' שאין הטעם רק משום שיש כאן משמעות פסולה, אלא בכל משמעות שהיא שונה. ויל"ע דא"כ למה הוצרכו תוס' לפרש דהטעם הוא שלא יהא נראה שעושה ע"מ לקבל פרס. אולם ראה בביאור הגר"א שם, ואכ"מ.

כיון שדרך האנשים לדבר כן, ואין הבחנה כ"כ בין שי"ן לזי"ן, ע"כ בלא הטעם שנשמע דבר שאינו כהוגן לא היה מגרע מה"ט, ולכך הוצרכו תוס' להאי טעמא.

ביאור מחלוקת הראשונים בביאור השמועה דמגילה וחשבון השיטות לפי האמור

ז) והנה במגילה כד, ב איתא: אמר רב אסי, חיפני (ובישני) לא ישא את כפיו. תניא נמי הכי, אין מורידין לפני התיבה לא אנשי בית שאן ולא אנשי בית חיפה ולא אנשי טבעונין מפני שקורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין.

ופירש"י: חיפני ובישני – כהן שהוא מאנשי חיפה ומאנשי בית שאן מגמגמין בלשונן הן. מפני שקורין וכו' – ואם היו עושין ברכת כהנים היו אומרים יאר יער ה' פניו, ולשון קללה הוא כי יש פנים שיתפרשו לשון כעס כמו פני ילכו, את פני, ותרגמינן ית רוגזי, ומעי"ן עושין אלפין"ן ופוגמין תפלתן וכו'.

העולה מדברי רש"י, דבאמת הפגם בכך שקורין לאלפין עיינין ולא לפין עיינין אינו בעצם שינוי הטעמת המילות, אלא בכך שמשנים את המשמעות ללשון של קללה וכו"ב. ולכאורה מוכח מזה כמו שנתבאר בדעת הראב"ד, שאין עיכוב בעצם שינוי הטעמת המילות, כיון שאנשים מדברים כך, הרי גם בהטעמה שגויה זה נחשב עכ"פ כפירושה של אותה מלה, ורק כאשר משתנה המשמעות לענין אחר זה מעכב³.

ובאמת, ראה לשון הרמב"ם בהל' תפילה (ח, יב): וכן העלג כגון מי שקורא לעין אלף או לאלף עין וכל מי שאינו יכול להוציא את האותיות כתקנן אין ממנין אותו שליח ציבור. ובכס"מ שם ביאר דמקור דברי הרמב"ם הוא מהגמ' במגילה הנ"ל, ולמד משם הרמב"ם שה"ה לכל מי שאינו יכול להוציא האותיות כתיקונן.

וזה את"ש היטב לפי האמור בדעת הרמב"ם דשינוי הטעמת האותיות זה נחשב כמו שינוי בגוף הדיבור, ולכך אין ממנין לשליח ציבור כל מי שאינו יכול להוציא האותיות כתקנן, ולא רק מי שמשבש אלפין ועיינין, ואע"פ שהיחיד יוצא יד"ח בדיעבד גם באופן כזה, מ"מ לשליח ציבור אין ממנין אותו.

אכן לפי דברינו הנ"ל בשיטת הראב"ד, יל"ע למה לא נחלק הראב"ד גם כאן, לפרש כדברי רש"י שזה רק משום השינוי במשמעות המלה, ולא מחמת עצם שינוי הגיית התיבה.

ואולי י"ל דבאמת מיירי כאשר משנה במקום שאין רגילין האנשים לדבר כך, וכגון שאיש חיפה או בית שאן בא למקום אחר, ולכן אינו מתמנה להיות שליח ציבור, וה"נ כאשר משנה אותיות אחרות, אבל באופן שהכל משנים ורגילים לדבר כן לא מיירי כאן. ולכן מודה הראב"ד ולא נחלק בדין זה.

³ ועי' שו"ת דברי חיים (צאנז) ח"ב אר"ח סי' י.

וכן נראה בדברי המ"א ס"ק טו שהעתיק מתשובות רדב"ז (ח"א סי' שצד וח"ב סי' מה) דאם כולם מדברים כך מותר להיות ש"ץ. ומבואר עוד בדבריו שהמחבר לא נקט בדווקא אלפין ועיינין, אלא הוא הדין למי שקורא חית"ץ ההי"ן.

וכן בבית שמואל אה"ע סי' קסט, כח העתיק דברי המהרי"ט בתשובתיו ח"ב אה"ע סי' טז דרך לערים אחרות אין מורין אותם לפני התיבה מפני שקוראין לאלפ"ץ עייני"ן, אבל בעירם בודאי כשרים הם שהרי רגילים בזה, ולכך העלה בעובדא שהיה היבם עילג בלשונו ואינו מוציא מבטא שפתים היטב, אע"פ שצריך לומר לא חפצתי לקחתה ואינו אומר כהוגן, אפ"ה יכול לחלוץ. וגם בנדרים דכתיב לבטא בשפתים, ואפ"ה תנן ריש נדרים דכינויי נדרים כנדרים.⁴

מקור דין הדקדוק בהגיית התיבות וגדרו

ח) והנה בדעת המחבר ביאר המשנ"ב שם כדעת רוב הראשונים דלא דקדק באותיותיה היינו שלא נתן ריוח בין הדבקים. ואמנם יש לדון בזה, דהנה בסי' סא, כג כתב המחבר: צריך לדקדק שלא ירפה החזק ולא יחזק הרפה ולא יניח הנד ולא יניד הנת. ויש לעיין מאין מוצא דין זה, הרי בגמ' אין מפורש להדיא דין זה, ואילו בדינא דמתני' פירש המשנ"ב בדעתו כרוב הראשונים דמיירי מנתינת ריוח בין הדבקים ולא בהטעמת המילים כהלכתן.

ובביאור רבינו הגר"א שם ציין ע"ז את דברי הגמ' טו, ב: א"ר חמא ברבי חנינא כל הקורא ק"ש ומדקדק באותיותיה מצננין לו גיהנם וכו'. ולפי"ז נמצא שדברי ר"ח בגמ' שם לא קאי על כל השמועה דלעיל דנתינת ריוח בין הדבקים, אלא מילתא באפי נפשה היא שאם מדקדק בקריאת התיבות כדבעי מצננים לו גיהנם.

ויש להעיר דבלשון רש"י שם אין משמע כן, שכתב בד"ה בפרש שדי-אם תפרש שדי ותבדיל תיבות של מלכות שמים וכו'. הרי שלדבריו ר"ח מיירי בנתינת ריוח והפרש בין התיבות.

ברם, משמעות לשון הרמב"ם הנ"ל דבאמת הכל בכלל הדקדוק באותיותיה דמתני' הוא, ואדרבה נראה יותר דהדין הפשוט יותר היינו הדקדוק בהטעמת האותיות שלא ירפה החזק וכו', ואילו הדין ליתן ריוח בין הדבקים רק נגזר ממנו.

---

⁴ ועוד י"ל דהתם שאני דהוי דין בכבוד הציבור שאין ממנין ש"ץ כזה, וסמך לזה מסוף דברי הרמב"ם שם שכתב: והרב ממנה אחד מתלמידיו להתפלל לפניו בציבור. ובכס"מ פירש דהיינו אפילו אין בו אחד מן התנאים האמורים. וראה בנו"כ מקור דברי הרמב"ם. ובאור שמח ביאר דהרב רגיל בו תמיד ודש בו ויודע שהוא עלג וכו', ואין כאן משום כבוד ציבור כיון שהרב חפץ בו.

ועוד נראה ללמוד כן, ממה שמצדדים האחרונים דבאקראי יכול העלג לירד לפני התיבה, ועי' ביאור הלכה סי' נג, יב ד"ה אין ממנין שמכריע בדדיאכא אחר אפילו באקראי יש להחמיר, כיון שהטעם הוא שאינו מוציא את התיבות מפיו כתקונן. אמנם לפי האמור היה מקום לדון דמצד עצם הדבר שתפילתו אינה כתיקונה יש מקום להקל בזה דמהני דומיא דכל לשון, אלא שמפני כבוד הציבור אין ממנים אותו לש"ץ, אבל באקראי יהא מותר, וצ"ע.

ויתכן לפרש לפי דבריו, דאמננס מתני' איירי בדקדוק הטעמת התיבות, ואילו בגמ' הרחיבו דין הדקדוק גם לענין נתינת הריוח בין התיבות, וזהו שכתב: לפיכך צריך ליתן ריוח בין כל שתי אותיות הדומות שאחת מהן סוף תיבה והאחרת תחילת תיבה סמוכה לה. ולפי"ז נמצא ששיטת הרמב"ם מכוונת עם פירוש רבינו יונה הנ"ל.

וע"כ נראה דאמננס שיטת הרמב"ם היא דגם הדין שלא ירפה החזק ולא ידגיש הרפה וכיו"ב מדין דבעינן לימוד תם, ויסוד ההלכה הוא כמש"כ הגרא"ז, דדין הוא שהדיבור צריך להיות תם ומדוקדק בלא שיבוש, דאף שמבינים גם אם קורא בשיבוש, אבל אין זה עיקר הלשון ואין דבורו תם, ומה שמבינים פירושו הוא רק בגלל שדומה ללשון, אבל אינו עיקר הלשון.

ולפי"ז צריך לומר דאף דדינא דריוח בין הדבקים הוא פשוט יותר מדין שלא ירפה החזק וכו', מ"מ מתני' נקט הדקדוק בעצם קריאת האותיות כמות שהן, ובאו האמוראים וביארו שבכלל זה גם אם קורא הטעמת התיבות כהלכתן, אלא שבולע האותיות ע"י זה שאינו נותן ריוח בין הדבקים.

מקור חדש לדעת הרמב"ם בדין דקדוק הגיית התיבות מגירסא בירושלמי

ט) ועוד נראה, דהנה בדברי תוס' מבואר בהבנת דברי הירושלמי הנ"ל שצריך להתין הווי"ן של תזכרו דזה כדי שלא ישמע משמעות אחרת, אבל בדברי הרמב"ם לא נקט טעם זה, ונראה שהוא מבאר בטעם הירושלמי דהיינו משום לימוד תם, וכמש"נ, והנה בספר האשכול (ליקוטים מהל' ק"ש מהדורת אלבעק עמ' 101) איתא, וז"ל: וצריך ליתן ריוח בין הדבקים כגון על לבבך על לבבכם, ובירושלמי מוסיף אשר נשבע ה', וטעמו שאם לא תתפרסם העי"ן ה"ל כאל"ף. ויש שמוסיפין תזכרו ועשיתם. ולא דייקן, דווי"ז דתזכרו אין לה שמע בלשון, הואיל ורפה ונחה היא.

וכתב בהגהות שם (הערה ז) שנראה שגירסת הי"מ בדברי הירושלמי היתה לכלול גם תזכרו ועשיתם בדין זה, והכוונה שלא יחזק וי"ז הרפה ויניע אותה. והביא את דברי הרמב"ם הנ"ל. ולפי דברינו הנ"ל, הדברים מאירים, שהרמב"ם ביאר בדברי הירושלמי לפי הגירסא הנ"ל, דמוכח שאין הטעם משום שינוי המשמעות, אלא גם דקדוק קריאת הרפה והחזק כתיקונו בכלל דין לימוד תם הוא, וכמש"נ.

דברי הרמב"ם בדין דקדוק בנשיאות כפים ופירוש ראמ"ה

י) אכן, חכ"א שליט"א הראה בזה לדברי פירוש רבינו אברהם מן ההר במגילה שם לגבי דין נשיאות כפים, שכתב דכל הני שהם מגמגמין בלשונם, אפילו במקום שמכירים לשונם פסולים, זאע"ג דאמרינן בגמ' דבני מערבא פרק היה קורא וכו' ואם היה רוב לשונם

מותר⁵, לאו הלביתא היא דאנן בגמ' דילן סמכינן דקתני לא ישא את כפיו ואפילו בעירו קאמר, וכן תבין דעת הרמב"ם פט"ו.

וכוונתו לדברי הרמב"ם שם בהל' א שסתם בזה, וז"ל: העילגין שאין מוציאים את האותיות כתקנן, כגון שקורין לאלפין עינין ולעינין אלפין או לשבולת סבולת וכיוצא בהן אין נושאים את כפיהן, וכן כבדי פה וכבדי לשון שאין דבריהם ניכרין לכל אין נושאים את כפיהם. ומשמעות דבריו דבכל מקום אסור להן לישא את כפיהן, ועוד הרחיב הדין לכל מי שאינו יכול להוציא את האותיות כתיקונן כמו כבד פה וכבד לשון. ולדברי ראמ"ה היינו משום דסבר שתלמודא דידן פליג על הירושלמי שמחלק בזה.

אכן דברי ראמ"ה לא יעלו ארוכה לדברי הרמב"ם בהל' ק"ש, דשם מיירי גם מדקדוק בהגיית התיבות שלא יחזק הרפה וכו', וזה ודאי שבכה"ג הדברים ניכרין לכל, ומ"מ סבר הרמב"ם שדקדוק זה כלול בדין הדקדוק באותיותיה.

ומאידך גיסא, דברינו הנ"ל לא יועילו בביאור דברי הרמב"ם בדין נשיאות כפים, דהא התם ליכא ילפוטא דולמדתם שיהא דיבור תם, ומנא לן לאשוויי אהדדי. ובאמת הרי בדין נ"כ לא מצינו בדברי הרמב"ם להצריך דקדוק בהגיית האותיות.

תורת העולה בדעת הרמב"ם דדין דקדוק האמור בק"ש ובנ"כ תרי דיני נינהו

יא) ואשר נראה בדעת הרמב"ם דבאמת תרי דיני נינהו, דגבי ק"ש אנו דנין על הדיבור עצמו שצריך להיות תמים ושלם, ולהיות נהגה כהלכתו וכצורתו, ולא מדין לשון הוא, ולכן גם כאשר קורא בלשון אחרת צריך לדקדק בה כמו שמדקדק בלשון הקודש, וכמו שנתבאר לעיל.

אבל הדין האמור בנ"כ יסודו הוא מדין לשון הקודש האמור בו, דכל שאין מוציאים את האותיות כתיקנן, ואין הדברים ניכרים לכל, הרי מיחסרא בתורת לשון הקודש, ולכן גם בעירו שהכל מדברים כן ומבינים את משמעות הלשון אסור, דסו"ס מכלל לשון הקודש יצא, ואינו אלא פירוש ותרגום.

ומעתה נראה שלפי דעת הרמב"ם לא נאמר דין דקדוק באותיות בנ"כ כלל, וכנ"ל, וכל דברי הסבא ז"ל אתיין היטב בשיטת הראב"ד דסבר דדין דקדוק בהגיית האותיות מדין לשון הקודש הוא, ולכך דין הוא שאף בנ"כ דנאמר רק בלה"ק נצריך דקדוק באותיותיה.

---

⁵ לפנינו ליתא האי גירסא אלא 'אם היה לשונו ערוך מותר', ונחלקו המפרשים בפירושו, בפני משה כתב דערוך כמו ארוך, כלומר שהיה מגמגם בלשונו כאלו המגמגמין מחמת שלשונם ארוך וכבד עליהם להוציא המבטא ומאריכין ביותר טרם שמדברין מותר מפני שאינו משנה האותיות מהוייתן.

ובמשנ"ב ס"ק לז העתיק את דברי הרמב"ם להלכה, והוסיף הקושיא מדברי הירושלמי לפי פירוש הפנ"מ, והוסיף שלפי פירוש בעל ספר חרדים נחא, יעו"ש. ובחרדים שם פירש דלשונו ערוך היינו דלא טעי בלישניה, ורבותא הוא דמותר למנותו ולא חיישינן דילמא מימנו אחד מבני העיר שטועה כמותם.

שוב ראיתי יסוד דברי הסבא ז"ל בחדושי הפלאה מכת"י ברכות יג,א, וז"ל: נראה דע"ז סומכין בלשונינו שמשתנות לפי המדינות בקריאת האותיות ח' כמו ה' או בשאר אותיות, דאפילו אינו לה"ק ממש כיון דכל המדינה הורגלו בו והוא מבין הלשון, הרי אמרינן בכל מקום שאתה שומע, ואין לשנות מלשון המדינה אף שמדומה באיזה אות שהוא משובש ונראה יותר כפי שקורין במדינה אחרת, דשמא יש שינוי שם גם באות אחר והוי כקורא בשני לשונות דכתב המג"א בהל' מגילה (תרצ"י) דלא יצא, ואפשר דה"ה הכא דמאי שנא.

ונראה דמטעם זה לא נהגו בברכת כהנים בכל יום, הואיל ונאמרה בלה"ק דוקא ואין ידוע לנו קריאת האותיות על מכונם וכו'.

* * *